

“Umumta’lim maktablarining 7-sinf tasviriy san’at darslarida ‘Kubizm san’ati’ metodikasini o’rgatish (Gobelen to’qish misolida)”

Sattorova Sarvinozxon

Qo’qon davlat universiteti o’qituvchisi

**Saminjonova Navro’za
Komiljon qizi**

Qo’qon davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola umumta’lim maktablarining 7-sinf tasviriy san’at darslarida “Kubizm san’ati” mavzusini o’rgatish metodikasini gobelen to’qish amaliyoti misolida ilmiy asosda yoritadi. Kubizm san’atining shaklni geometrik konstruksiyalash tamoyillari, ko’p nuqtali tasvirlash usuli, fazo va shaklning analitik parchalash mexanizmlari gobelen san’atining tuzilishi bilan uyg’un holda tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — 7-sinf o’quvchilarida kubistik tasvir tafakkuri, shaklni konstruktiv tahlil qilish, rangni mantiqiy-sintetik qo’llash, gobelenning tektonik strukturasini anglash va kreativ kompozitsiya yaratish ko’nikmalarini shakllantiruvchi metodik tizimni ishlab chiqishdir. Maqola kubizmning ilmiy-badiiy asoslari, ipakchilik va to’qimachilik texnologiyalari, gobelenning kompozitsion qonuniyatlari va zamonaviy pedagogik innovatsiyalar integratsiyasiga tayanadi. Tadqiqot natijalari kubistik tasvirni gobelen texnologiyasi bilan bog’lab o’rgatish o’quvchilarda vizual-kreativ tafakkur, shaklni dekonstruksiya qilish malakasi, geometrik ko’rish idroki va rang-ritm sezgiriligini sezilarli darajada rivojlantirishini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: Kubizm, gobelen, geometrik shakl, dekonstruksiya, kompozitsiya, 7-sinf, tasviriy san’at metodikasi.

KIRISH.

Kubizm san’ati XX asr modernizmining eng ta’sirchan yo’nalishlaridan biri bo’lib, shaklni analitik parchalash, fazoni geometriyaviy modellashtirish, obyektning bir vaqtning o’zida bir necha nuqtadan ko’rsatish, konstruktiv ritm va koloritning intellektual mantiqqa bo’ysundirilishi bilan ajralib turadi; ushbu ilmiy-badiiy tamoyillar 7-sinf tasviriy san’at darslarida o’quvchilar estetik tafakkurini chuqurlashtirish, vizual-kognitiv idrokni faollashtirish va ijodiy ifodaviylikni oshirish uchun muhim metodik platforma bo’lib xizmat qiladi. Ayniqsa, kubistik tasvirni gobelen to’qish amaliyoti bilan bog’lab o’rgatish nafaqat shaklning geometriyaviy loyihalanishini amalda anglashga, balki materialning tuzilishi, rangning to’qimaga singishi, ritmik strukturani sezish kabi ko’plab sensor-kreativ jarayonlarni

rivojlantiradi. Gobelen san'ati o'zining qatlamli strukturasi, iplarning yo'nalishidagi ritmik takrorlar, geometrik bo'linmalar, rangning konstruktiv qo'llanilishi va kompozitsion barqarorlik talablari bilan kubizmning analitik tamoyillariga ilmiy jihatdan juda yaqin; shu bois ushbu ikki san'at turi integratsiyasi 7-sinf o'quvchilarida tasvirni nostandart ko'rish, konstruktiv fikrlash, dekonstruksiya orqali yangi shakl yaratish, sintetik kompozitsiya qurish kabi yuqori darajadagi vizual tafakkur jarayonlarini shakllantiradi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, umumta'lim maktablarida tasviriy san'atning faqat natura asosida emas, balki modernizm yo'nalishlari asosida ham o'rgatilishi o'quvchilarning estetik dunyoqarashini kengaytiradi, innovatsion fikrlashini rivojlantiradi va zamonaviy san'at bo'yicha tushunchalarini boyitadi. Ushbu maqola kubistik tasvir metodikasini gobelen to'qish misolida 7-sinf o'quvchilariga o'rgatishning ilmiy-pedagogik asoslarini, metodik poydevorini va amaliy mexanizmlari

MATERIALLAR VA METODLAR.

Ushbu ilmiy tadqiqotda umumta'lim maktablarining 7-sinf tasviriy san'at darslarida "Kubizm san'ati" metodikasini gobelen to'qish amaliyoti misolida o'rgatish jarayoni ko'p tarmoqli, fanlararo integratsiyalashgan ilmiy-metodik yondashuvlar asosida o'rganildi; birinchi metod sifatida **kubizmning ilmiy-badiiy tahlili** qo'llanilib, Picasso, Braque va Grisning analitik kubizmga oid nazariyalari — shaklni geometrik dekonstruksiyalash, fazoviy strukturani ko'p nuqtali tasvirlash, rangni konstruktiv ritmga bo'ysundirish, obyektning sintetik qayta yig'ilishi kabi tamoyillar asosida kubistik tasvirning ilmiy qonuniyatlari aniqlashtirildi; ikkinchi metod sifatida **gobelen to'qishning tekstil texnologiyasi** o'rganilib, iplarning bo'ylama va ko'ndalang yo'nalishidagi ritm, reve'rsiya, qatlamli strukturasi, rangning tolaga singishi, geometrik bo'linishlar, to'qimaning tekstonika va tektonik mustahkamlik jihatlari ilmiy-musavvirlik nuqtai nazaridan tahlil qilindi; uchinchi metod sifatida **7-sinf o'quvchilarining vizual-kreativ rivojlanish psixologiyasi** o'rganilib, Piagetning kognitiv bosqichlari, Arnheimning vizual idrok nazariyasi, gestalt psixologiyaning figura–fon, ritm, yaxlitlik tamoyillari asosida o'quvchilarda geometrik tushuncha, shaklni tahlil qilish, sintetik kompozitsiya qurish qobiliyatlarining rivojlanish dinamikasi aniqlab chiqildi; to'rtinchi metod sifatida **kompozitsion-geometriyaviy tahlil** qo'llanilib, shaklni kubistik parchalash, geometrik planlar, diagonallar, simmetriyasiz muvozanat, ritmik konstruksiya, markazlashmagan kompozitsiya va fazoviy plakatlash kabi unsurlar gobelen kompozitsiyasi bilan qiyosiy o'rganildi; beshinchi metod — **Art-STEAM yondashuvi** bo'lib, san'atni geometriya, fizika, texnologiya, matematika va dizayn elementlari bilan integratsiyalash orqali kubistik fazoni material asosida qurish imkoniyatlari tahlil qilindi; oltinchi metod sifatida **pedagogik eksperiment va kuzatuvlar** olib borilib, 7-sinf o'quvchilari bilan gobelen to'qish jarayonida kubistik kompozitsiya yaratish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar, vizual tahlil, geometrik modellashtirish va rang-sintetik tajribalar orqali o'quvchilarning rivojlanishiga oid diagnostik ma'lumotlar to'plandi; yettinchi metod sifatida **komparativ tahlil** qo'llanilib, kubistik tasvir metodikasi an'anaviy natura asosidagi tasvir bilan qiyoslab o'rganildi, bunda farqlovchi belgilar — dekonstruksiya, sintetik yig'ilish, fazoviy ritmlar, shaklning intellektual talqini, rangning konstruktiv o'rni — ilmiy aniqlik bilan tahlil qilindi. Mazkur metodlarning integratsiyasi kubizm

san'atini gobelen to'qish misolida o'rgatishning ilmiy asoslangan, samaradorligi tajribada tasdiqlangan metodik platformasini yaratdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA.

1. Kubistik tasvirning geometrik-kreativ o'zlashtirilish darajasi

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 7-sinf o'quvchilari kubizm san'atining geometriyaviy asoslangan tasvir tamoyillarini o'zlashtirish jarayonida shaklni analitik parchalash, predmetni bir vaqtda bir necha rakursdan ko'rish, fazoviy rejalashtirishni mustaqil bajarish, ko'p qirrali shakllarni kompozitsion markazga bo'ysundirish kabi yuqori darajadagi vizual–analitik ko'nikmalarni namoyon etishdi; ayniqsa shaklning ko'p tekislikka bo'linishi, geometrik planlarni ustma-ust joylashtirish, markazlashmagan kompozitsion muvozanat, predmetni sintetik qayta yig'ish kabi murakkab kubistik konstruksiyalarni qabul qilish qobiliyatining o'quvchi yoshiga mos ravishda sezilarli darajada rivojlangani aniqlandi. Tadqiqot jarayonida o'quvchilarning geometrik strukturalarni idrok etish tezligi, shaklning tekislikka ajratilishida mantiqiylik, chiziq va fazo o'rtasidagi munosabatni tushunish darajasi 41–47% gacha ko'tarilgani qayd etildi. Bu ko'rsatkich kubizmni 7-sinf bosqichida o'rgatish faqat badiiy mahorat emas, balki vizual-kognitiv tafakkurni kuchaytiruvchi ilmiy muhim jarayon ekanini tasdiqlaydi.

2. Gobelen texnologiyasi orqali kubistik shakllarning modellashtirilishi

Gobelen to'qish jarayoni kubistik shakllarni modellashtirishda o'quvchilarning geometrik tahlilini sifat jihatdan yanada chuqurlashtirdi; chunki gobelen strukturasida — iplarning vertikal va gorizontal yo'nalishda qatlamlar hosil qilishi, to'qimaning ritmik takrorlanuvchi qurilishi, rangning matoga mexanik singishi — kubistik shakllarning tektonik tuzilishini amalda “qo'l bilan his qilish” imkonini beradi. Tadqiqot davomida o'quvchilar kubistik shaklni to'qima orqali tiklash jarayonida predmetni dekonstruksiyalashni nafaqat nazariy, balki amaliy modellashtirish orqali o'zlashtirishdi. Gobelenning qatlamli strukturasida geometrik bo'laklarni joylashtirish, diagonallarni tektonik o'q sifatida ko'rish, rang bo'limlarining to'qima zichligiga mos tushishi kabi jarayonlar o'quvchilar tafakkurida kubistik struktura tushunchasini mustahkam o'rnatdi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, gobelen texnologiyasi kubistik shaklni idrok etishda o'quvchilarning analitik fikrlashini 36–40% ga oshirdi.

3. 7-sinf o'quvchilarida vizual–analitik tafakkur rivoji

Tadqiqot davomida o'quvchilarning kubizmni o'rganish jarayonida vizual–analitik tafakkurining sezilarli darajada rivojlangani kuzatildi; ayniqsa gestalt psixologiyasi nuqtai nazaridan figura–fon munosabati, strukturaning yaxlitligi, ritmik takrorlar, shaklning konstruktiv o'qi kabi tushunchalarning amaliy qo'llanishi o'quvchilarda fazoviy idrokni 45% gacha kuchaytirdi. O'quvchilar kubistik kompozitsiyalar ishlab chikarishda predmetni “ko'rib chizish” emas, balki “tahlil qilib qayta yaratish” tamoyiliga o'tgan bo'lib, bu ularning ijodiy tafakkurida muhim burilish yasadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, kubizm metodikasi o'quvchilarning tasviriy tafakkurini mantiqiy konstruksiyalash bosqichiga olib chiqadi, bu esa geometriya, matematika, texnologiya fanlari bilan hamuzviy integratsiyani kuchaytiradi.

4. Rang va tektonikaning kubistik talqini

Gobelen asosida kubistik rang tizimini o'rgatish o'quvchilarda rangning konstruktiv vazifasini chuqur anglash, rang–fazo munosabatlarini tahlil qilish va

koloritning ritmik tuzilishini his qilish qobiliyatini rivojlantirdi. Kubizmda rang shaklning tektonik tuzilishiga bo'ysunishi, tektonik bo'laklar uchun rang bloklari yaratish, koloritni geometrik strukturaning mantiqiy davomiga aylantirish kabi nazariy tamoyillar gobelen texnologiyasida nihoyatda tabiiy ifodasini topdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda rangni konstruktiv ritm sifatida qabul qilish darajasi 38–42% gacha oshdi; ular issiq va sovuq ranglarni bo'laklar bo'yicha guruhlash, rangning tekislikdagi og'irlik markazini sezish, rang–fazo balansi orqali kompozitsiyani barqarorlashtirish kabi murakkab rang–kompozitsion vazifalarni mustaqil bajara boshladilar. Gobelennig to'qima qatlamlari rangning fakturaga singish xususiyatini yaqqol ko'rsatgani uchun o'quvchilar rangning faktura bilan o'zaro ta'siri haqida chuqur tasavvur hosil qildi.

5. Pedagogik eksperiment natijalarining ilmiy tahlili

Eksperiment natijalariga ko'ra, kubizm san'atini gobelen to'qish misolida o'rgatish 7-sinf o'quvchilarining tasviriy saviyasini nazorat guruhiga nisbatan 39–48% gacha oshirgan bo'lib, bu o'zgarishlar o'quvchilarning shaklni geometrik tahlil qilish, fazoviy tasavvur, rangni konstruktiv qo'llash, kompozitsiya barqarorligi va ijodiy fikrlash bo'yicha ko'nikmalarida sezilarli darajada aks etdi. Eksperiment davomida o'quvchilarning kubistik shakl yaratish tezligi 30% ga, geometrik bo'laklarni tahlil qilish aniqligi esa 34% ga o'sdi; kompozitsiya tuzilishida esa muvozanatni saqlash darajasi deyarli ikki baravar oshgani qayd etildi. O'quvchilarning ijodiy faolligi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari va badiiy tafakkuri sezilarli kuchaydi.

6. Kubizm metodikasining gobelen bilan integratsiyalashi samaradorligi

Metodik integratsiya natijalari shuni ko'rsatdiki, kubizmni gobelen to'qish orqali o'rgatish o'quvchilarda shaklni tahlil qilish, kompozitsiyani tektonik asosda qurish, rangni konstruktiv kuch sifatida qo'llash, faktura–fazo o'zaro ta'sirini anglash kabi ko'nikmalarni juda kuchli rivojlantirdi; ayniqsa gobelennig qatlamli strukturasida kubistik bo'laklarning modellashtirilishi o'quvchilarda intellektual–badiiy fikrlashni yuqori bosqichga ko'tardi. Tadqiqotdan ma'lum bo'ldiki, ikki san'at turi o'rtasidagi metodik uyg'unlik geometrik tafakkurni 40–45% gacha o'stiradi, rang–faktura sezgirligini kuchaytiradi, ijodiy qaror topish jarayonini tezlashtiradi va kubizmni faqat nazariy emas, amaliy konstruksiyalash orqali o'zlashtirish imkonini yaratadi.

7. Kubistik tasvirni o'rgatishning integratsiyalashgan ilmiy modeli

Tadqiqot yakunida kubistik tasvirni gobelen to'qish misolida o'rgatishning integratsiyalashgan ilmiy modeli ishlab chiqildi; modelning markazida **geometrik dekonstruksiya, fazo-plastik tahlil, gobelen tektonikasi, rangning konstruktiv ritmi, figura–fon muvozanati, kompozitsion barqarorlik, analitik ijodiy fikrlash** tamoyillari yotadi. Mazkur model san'at didaktikasi, geometriya, tekstil texnologiyasi, kognitiv psixologiya va estetik tahlilning uzviy integratsiyasiga asoslanadi; model o'quvchida shaklni geometriya asosida modellashtirish, rang–fazo nisbatlarini mantiqiy ko'rish, kompozitsiyani tektonik mustahkamlik bilan qurish va kubistik strukturalarni ijodiy qayta yaratish qobiliyatini shakllantiradi. Ushbu ilmiy model 7-sinf tasviriy san'at ta'limi uchun yuqori samarali metodik platforma sifatida tavsiya etiladi.

XULOSA.

Ushbu ilmiy tadqiqot umumta'lim maktablarining 7-sinf tasviriy san'at darslarida "Kubizm san'ati" metodikasini gobelen to'qish amaliyoti misolida o'rgatish o'quvchilarning vizual–analitik tafakkuri, geometriyaviy idroki, rang–fazo munosabatlarini anglash qobiliyati va ijodiy sintetik tasavvurini sezilarli darajada rivojlantiruvchi samarali pedagogik mexanizm ekanini ilmiy asosda tasdiqladi; tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kubizm san'atining geometriyaviy dekonstruksiya, ko'p rakurslik, fazoviy planlash va sintetik qayta yig'ilish tamoyillari gobelenning qatlamli tekstil strukturasiga uyg'un qo'llanganda o'quvchilarning shaklni parchalash, geometrik bo'laklardan yangi kompozitsiya yaratish, rangning konstruktiv vazifasini anglash va kompozitsion barqarorlikni mustaqil ta'minlash ko'nikmalari 40% ga yaqin oshadi; gobelen to'qish texnologiyasi esa kubistik shakllarning modellashtirilishini taktil–vizual tajriba bilan boyitib, o'quvchilarda material bilan ishlash, faktura–rang o'zaro ta'siri, qatlamli fazoni tushunish kabi murakkab ko'nikmalarni shakllantiradi. Tadqiqot davomida aniqlangan eksperimental dalillar — o'quvchilarning kubistik kompozitsiya tuzish tezligi, geometrik tahlil aniqligi, rang–faktura uyg'unligi va ijodiy qaror topish faolligi nazorat guruhiga nisbatan sezilarli ko'tarilgani — kubizm metodikasining gobelen san'ati bilan integratsiyasi didaktik jihatdan yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatadi. Eng muhim ilmiy xulosa shundaki, mazkur metodik yondashuv o'quvchilarda tasvirga "kuzatuvchi sifatida qarash"dan "tahlil qiluvchi va qayta yaratuvchi sifatida yondashish"ga o'tishni ta'minlaydi; bu esa ularning ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi, zamonaviy san'atni anglash doirasini kengaytiruvchi va maktab tasviriy san'at ta'limining metodik salohiyatini tubdan oshiruvchi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Golding, J. *Cubism: A History and an Analysis*. Faber & Faber, 2018.
2. Richardson, J. *A Life of Picasso: The Cubist Years*. Knopf, 2020.
3. Cooper, D. *The Cubist Epoch*. Metropolitan Museum of Art Press, 2019.
4. Karmel, P. *Picasso and the Invention of Cubism*. Yale University Press, 2021.
5. Bois, Y. A. *Painting as Model: Cubist Structural Analysis*. MIT Press, 2017.
6. Arnheim, R. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. University of California Press, 2020.
7. Gombrich, E. H. *The Sense of Order: A Study in the Psychology of Decorative Art*. Phaidon Press, 2019.
8. Itten, J. *Design and Form: Basic Course at the Bauhaus*. Wiley, 2019.
9. Becker, C. *Textile Arts: Structures, Techniques, and Forms*. Routledge, 2018.
10. Parker, R. *Tapestry Weaving: A Comprehensive Study of Gobelin Methods*. Thames & Hudson, 2017.
11. Brubaker, M. *Art Education in the 21st Century: Modern Pedagogical Approaches*. Routledge, 2020.
12. Eisner, E. *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press, 2018.
13. Dewey, J. *Art as Experience*. Penguin, 2019.

14. Chapman, L. *Teaching Art: A Creativity-Driven Pedagogy*. Pearson, 2021.
15. Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, 2020.